

45. ЦДІА України. — Ф. 1423. — Оп. 1. — Спр. 31.

Jews in the Russian empire lived in the conditions of numerous limitations. They must limit the activity. Except for a handicraft and trade, Jews developed publishing activity, bookselling and education. Publishing house must let out only literature on a hebrew and operate in the conditions of cruel censorship. Education for Jews was frequent by sole possibility to break forth outside the Jewish pale. Jewish communities had the developed system of charity.

Key words: jews, education, charity, book.

Отримано: 13.08.2007 р.

УДК 371 (477) (092): 37.032

М.С.Поліщук

Краєзнавець, м. Брусилів

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ДОМІНІКИ ЛИТВИНЧУК (ОГІЄНКО) ЩОДО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті йдеться про проблеми національно-патріотичне виховання молодого підростаючого покоління українського народу в минулому і нині в Україні та про погляди на це питання педагога Д.Д.Литвинчук (Огієнко).

Ключові слова і словосполучення: школа, денационалізація шкільної молоді, національно-патріотичне виховання.

Нинішнього 2007 року виповнюється 125 років від дня народження та 70 років з дня відходу в потойбічний світ педагога, української патріотки Домініки Данилівни Литвинчук (Огієнко) (17.I.1882 — 17.V.1937 рр.).

Педагогічну діяльність Домініка Данилівна розпочала вчительською початкової школи на рідній Брусилівщині. Тодішася система народної освіти в Наддніпрянській Україні, яка була в складі Російської імперії, не відповідала національним інтересам українського народу, була для нього чужою. Бо й справді, в цій частині України не було української національної школи, в якій би український учитель-патріот виховував із школярів українських патріотів, прищеплював їм любов до своєї рідної України, до рідного народу, залучав би їх до багатющої скарбниці національної культури, створеної попередніми поколіннями нашого народу, прищеплював би їм повагу до традицій, звичаїв, обрядів та й взагалі до всього того, що складає українську ментальність. Отже, такої школи в Україні не існувало.

Натомість російське самодержавство насаджувало в Україні російські школи, які були знярядям русифікації та денационалізації молодого підростаючого покоління українського народу. Міністр народної освіти Д.А.Толстой прямо заявляв, що «метою освіти всіх інородців, які живуть в межах нашої батьківщини, безумовно, повинно бути обрусіння їх і злиття з російським народом» [1].

У цих школах в Україні було заборонено як навчальні предмети українську мову та літературу, історію України, географію України, українознавство, українські пісні. Навіть молитися рідною мовою школярі не могли в школі, бо Закон Божий священники викладали на уроках російською мовою, а в церкві і богослужіння проводилось малозрозумілою церковнослов'янською мовою, проповіді виголошувались священником виключно по-російськи. А вже з 1686 р. церква в Україні була підпорядкована московському патріархату.

Російські школи в Україні здійснювали навчально-виховний процес, спрямований на духовне, моральне калічення молодого підростаючого покоління. Школа виховувала із шкільної молоді безбаченків, яничарів, слухняних прислужників царизму. Попечитель Київського навчального округу В.В.Вельямінов-Зернов у 1900 р. так змалював навчально-виховний процес в навчальних закладах: «...кінцевою метою всього навчання в школах Південно-Західного краю (України — М.П.) є виховання дітей в дусі християнської моральності, відданості церкві, царю і єдиному російському отечеству, цій меті служить вся навчальна справа, до цієї ж мети пристосовані і всі шкільні порядки: щоденна молитва, участь у церковному співі і церковній службі, звичка виражатися і писати літературною російською мовою, постійний вплив на дітей законотців і вчителів» [2].

Щоб хоч трохи полегшити це страшне становище в царині народної освіти, представники прогресивної частини громадськості розпочали відкривати приватні українські школи без дозволу на це властей. Так, наприклад, український прогресивний громадський і культурний діяч Тадей Рильський, батько українського поета Максима Рильського, на початку 60-х рр. XIX ст. відкрив у своєму будинку в с.Романівка на Київщині українську школу для селянських дітей, в якій вони вивчали поряд з іншими предметами й історію України. А для дорослих селян він відкрив вечірню школу, в якій навчання проводилося рідною мовою [3]. Поміщик Григорій Ге, брат російського художника Миколи Ге, у 1864-1865 навчальному році відкрив у своєму маєтку в с.Осламів Ушицького повіту на Поділлі українську школу, в якій навчалось десять учнів. Школярі навчалися за «Граматикою» українського письменника П.О.Куліша, вивчали біографію Т.Г.Шевченка і його поетичні твори, знайомилися з народною творчістю [4]. Студент Київського університету Г.Средзінський у 1862 р. відкрив в маєтку своєї матері в с.Холоневичі Луцького повіту на Волині українську школу, в якій діти навчалися за «Граматкою» П.О.Куліша, в школі вивчали «Давидові псалми» Т.Г.Шевченка [5]. Таку ж українську школу на Волині в с.Семеренки цього ж Луцького повіту відкрив поміщик Л.Житинський [6]. На Полтавщині в с.Денісівка Лубенського повіту була відкрита українська школа відомим українським філософом і громадським діячем В.В.Лесевичем, а в с.Березова Рудка Пирятинського повіту діяла українська школа, відкрита Г.П.Закревським, сином П.Закревського, знайомого Т.Г.Шевченка. Як тільки власті довідувалися про існування цих українських, їх негайно закривали.

Тих вчителів, які спробували у російських школах в Україні навчати дітей рідною мовою, звільняли з посад. Учителя Городищенської двохкласної приходської школи Черкаського повіту на Київщині М.Ф.Лободовського за наказом міністра народної освіти Д.А.Толстого від 11 січня 1875 р. було звільнено з посади за те, що на уроці письма він пропонував учням робити вправи з пісень і казок українською мовою і перекладав з ними в класі на українську мову із другої глави Євангеліє від Матвія. Приймати Лободовського будь-де на вчительську роботу було заборонено [7].

Домініка Данилівна попри всілякі заборони не відцуралася від рідної мови, плакала любов до неї протягом всього життя. Свідченням цього є те, що вона знала напам'ять «Кобзар» Т.Г.Шевченка (припускаємо, що це було видання 1840 р. чи видання 1860 р., а можливо, й інші видання). Відомо, що напам'ять знали «Кобзар» український письменник І.Я.Франко, письменник, педагог, охоронець могили Т.Г.Шевченка в Каневі В.С.Гнилосиринов та ще дехто з національно свідомих українців.

А хто з сучасних педагогів та випускників навчальних закладів вже у незалежній Україні, коли відроджується українська національна школа, знає напам'ять «Кобзар» Т.Г.Шевченка або вивчив напам'ять його декілька поетичних творів національно-патріотичного спрямування? Ну, хоч би таких, як-от: «Мені однаково...», «Стоїть в селі Суботіві...», «Розрита могила», «Чигрине, Чигрине...», «Іржавець», «Сон» («Гори мої високі!...»), «Сон» («У всякого своя доля...»), «І мертвим, і живим...», «Великий льох», «Якби-то ти, Богдане п'яний» та ін. До речі, український поет Максим Рильський назвав вищезгаданий вірш «Мені однаково...» одним з найкращих у світовій літературі з погляду вияву поетом патріотизму. «Кобзар» Шевченка – своєрідна Біблія для кожного українця, це для нього настільна книга!

А як тоді буде зростати національна свідомість молодого підрастаючого покоління якщо учнівська молодь не знає національно-патріотичних творів Шевченка, Франка, Лесі Українки та ін., коли школа не виховує із молоді справжніх українських патріотів?

Український письменник Василь Захарченко з болем у душі пише: «На моїх очах помирає, відмирає моя мова! За останні 15-20 років українська мова, як шагренева шкіра, катастрофічно звужується, виходить зі вжитку в молодших поколіннях. Вина в цьому держави, наша, батьків та дідів. Та найбільша, на межі злочину – вина школи. Школа «гонить» ось уже 15 років Незалежності громадянський брак. У нашій школі цілковито відсутнє національно-патріотичне виховання. Зі школи виходять з атестатом зрілості зовсім незрілі громадяни не знати якої держави. А внаслідок цього більшість молодих людей готові хоч сьогодні рванути світ за очі з України на заробітки й не повертатися назад. А щирі патріоти галасують тільки на майданах, але й не думають повертати своїх дітей додому, бо вже там і їхні внуки прижилися, пішли в чужі школи. Хто ж таки відповідь за цей злочинний брак у вихованні, за мільйони молодих безбатченків, внутрішніх і зовнішніх емігрантів? Та всі ми, але передусім освітяни,

починаючи від міністра освіти й закінчуючи учителем початкової школи, вихователем дитсадка. Якщо й далі такими штормовими хвилями піде русифікація України, то через наступні 15-20 років по Україні навіть подзвін не бовкне» [8].

Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України дивляться на цю проблему крізь пальці, вдаючи, що нічого подібного нема в системі освіти в Україні. А періодична освітянська преса, як, наприклад, журнал «Рідна школа», газета «Освіта України» та ін. сором'язливо, боязко обходять мовчанкою цю проблему. Школа в Україні ще не стала рідною, українською.

Свої патріотичні переконання та погляди щодо національно-патріотичного виховання Домініка Данилівна висловила, перебуваючи в еміграції. 27 квітня 1937 р., передчуваючи свій відхід від земного життя, вона написала заповіт «До мужа й дітей своїх — останнє слово». Цитуємо за книгою лауреата премії імені Івана Огієнка М. Тимошика «Голгофа Івана Огієнка»: «... Цілий вік я сердечно віддала своєму чоловікові, щиро й вільно допомагаючи йому в його повсякденній праці на користь знедоленого українського народу. Завіщаю своєму мужові й решту віку свого віддати виключно на гарячу й віддану службу своєму українському народові. Завіщаю йому, щоб він й далі, аж до кінця віку свого, позостався вірний своїм безкомпромісним патріотичним та національним переконанням, хоч би за це йому довелося так само тяжко терпіти, як він досі терпів. Стоючи перед престолом Найвищого, я буду ревно й невпинно молити про полегшення йому цієї тернистої дороги та про здійснення його національних бажань.

Усім своїм дітям, яких я ціле життя своє палко кохала та по материнському виховувала — Анатолію, Юрію, Лесі, — завіщаю, щоб вони ціле життя своє щиро, палко й віддано кохали батька свого

Синам моїм женитися з чужинками, а доньці моїй виходити заміж за чужинця — свого благословення я рішуче не даю.

Завіщаю всім своїм дітям — Анатолію, Юрію, Лесі — ціле своє життя добре й ясно пам'ятати про своє українське походження та про свої національні обов'язки до своєї обездоленої Батьківщини — України. Нехай вам буде взірцем для цього ваш батько, що ціле життя своє сильно терпів від своїх і чужих за свої безкомпромісові національні переконання й поступування. А коли Бог дасть дочекатися діток своїх, виховуйте їх національно так само, як ми виховували вас» [9].

... В затишному мальовничому куточку Брусилова по вулиці Карла Маркса, 106 зберігся старенький будинок. У ньому народилася Домініка Данилівна і в ньому проживала аж до 1907 р., коли одружилася з Іваном Огієнком. Подружжя Огієнків мешкало в Києві, але майже кожного року приїжджала сюди на літній відпочинок. Так тривало до 1919 р. А потім від'їзд з Києва до Кам'янця-Подільського. Далі еміграція за межі України. Упродовж тридцяти років Домініка Литвинчук (Огієнка) була соратницею Івана Огієнка, помічницею в його науковій діяльності.

На цьому будинку в Брусиліві буде встановлена меморіальна дошка, а вулицю К.Маркса передбачається перейменувати на честь української патріотки Домініки Литвинчук (Огієнко).

Якось в одому із своїх листів в 90-х рр. минулого століття до Лесі Петрівни Литвинчук (Опари), племінниці Домініки Данилівни, Анатолій Іванович (син Домініки Данилівни) висловив своє здивування від засилля найменувань в Україні іменем Карла Маркса.

Під час безрезневих урочистей пам'яті Івана Огієнка в Брусиліві в 2005 р. письменник Олексій Опанасюк висловив думку про встановлення пам'ятника Домініці Литвинчук (Огієнко) на садибі, де вона народилася. Що ж, думка слухна!

Отже, можна стверджувати, що жахливі, зловорожі наміри царизму стерти з лиця землі українську націю не здійснилися. Російська імперія розвалилася внаслідок революційних подій 1917 р. Відродилася українська державність, а разом з нею й українська національна школа. В реформуванні освіти чимало зусиль доклав один з міністрів освіти УНР Іван Огієнко. Більшовицький уряд Росії знищив Українську Народну Республіку і ліквідував українську національну школу. Згодом розпочалася політика творення єдиного радянського народу. Відродження української державності у 1991 р. дало змогу знову відродити національну школу, але в ній і досі не проводиться національно-патріотичне виховання, про яке так сумлінно піклувалася Домініка Литвинчук (Огієнко).

Список використаних джерел:

1. *Сборник* распоряжений по Министерству Народного Просвещения. — Спб., 1874. — Т. III. — С. 836.
2. *Отчет* попечителя Киевского учебного округа о состоянии народных училищ: 1) в губерниях Юго-западного края: Киевской, Подольской и Волынской и 2) в губерниях Черниговской и Полтавской за 1900 год. — Отчет попечителя Киевского учебного округа о состоянии учебных заведений округа за 1900 год. — К., 1901. — С. 99.
3. *Газета «Рада»*. — 25 жовтня (8 листопада) 1908 р.
4. *Хмельницький* облдержархів. — Ф. 315. — Оп. 1. — Спр. 4900. — Арк. 128, 268.
5. *Центральний* Державний Історичний Архів України у Києві. — Ф. 707. — Опр. 812. — 1862 р. — Спр. 48. — Арк. 1-2.
6. Там само. — Ф. 442. — Опр. 811 — Спр. 254 — Арк. 73-74.
7. Там само. — Ф. 707. — Опр. 41. — 1875 р. — Спр. 79. — Арк. 3.
8. *Василь Захарченко*. Дні тривоги і надії // Літературна Україна. — 9 листопада 2006 р.
9. *Микола Тимошик*. Голгофа Івана Огієнка. — К.: Заповіт, 1997. — С. 64-65.

The article deals with the problems of national-patriotic upbringing of young Ukrainian generation in the past and nowadays in Ukraine and the teacher Dominika Lytvynchuk's (Ohienko's) views upon it.

Key words and word-combinations: school, denationalization of schoolchildren, national-patriotic upbringing.

Отримано: 14.03.2007 р.